

Учительський і педагогічний

У 1939 році західноукраїнські землі, що були під чужоземною владою, відійшли до України у складі радянського союзу. Розпочалося будівництво радянської системи освіти, у створенні якої була загальна потреба. По-перше, у волинському воєводстві на кінець 30-х років ХХ ст. залишилося лише п'ять українських шкіл, неписьменність у кременецькому повіті становила серед дітей 51 відсоток, а в тернопільському воєводстві — 62%. По-друге, необхідно було підготувати вчителів для української школи.

12 квітня 1940 року в приміщеннях, де працювали Волинська гімназія і ліцей, згодом духовні заклади та Кременецький ліцей, було відкрито єдиний вищий навчальний заклад на Тернопільщині у довоєнний час і в повоєнні роки — Кременецький державний учительський інститут. У ньому вперше розпочалися заняття українською мовою, готували вчителів із незавершеною вищою освітою для роботи в 5–7 класах школи.

Підготовку вчителів здійснювали на чотирьох факультетах: мовно-літературному, історичному, природничо-географічному, фізико-математичному. 120 юнаків і дівчат 1940 року розпочали педагогічну освіту.

Студентами інституту були переважно вихідці зі східних областей України — більше половини, оскільки молодих людей на Заході України із радянськими атестатами за середню школу було ще небагато. Втім, це був і курс керівництва країни — формувати інтелігенцію в Західній Україні із представників східного регіону. Однак уже 1950 року вихідці із західних областей становили 60 відсотків усіх студентів. За соціальним походженням студенти того ж року розподілялися так: дітей колгоспників — 219, робітників — 28, службовців — 48, священників — один.

ПЕРШИМ ДИРЕКТОРОМ інституту став Іван Вакула, його заступником — Володимир Покальчук. На викладацьку роботу з різних міст України прибули науковці: математик Олексій Лисенко, фізики Григорій Лисенко та Катерина Заушкевич, філологи Віктор Андрієвський, Іван Лук'яненко та інші.

Формувався викладацький склад науковими працівниками з інших регіонів України. Добором кадрів займалися партійні органи, на переконання яких представники місцевої інтелігенції не могли займатися педагогічною діяльністю через нібито політичну неблагонадійність. Переведення кваліфікованих кадрів проходило переважно за традиціями того часу — авторитарно, попри бажання людей, яких відривали від звичного рідного оточення. Це, зокрема, призводило до плінності кадрів, породжувало упереджене ставлення до місцевого населення.

Учительському інституту відводилася роль не лише підготовки педагогічних кадрів, а й виховання учителів — ідеологічних працівників, необхідних для радянської влади. Адже з березня 1944 р. відновлюється діяльність радянських органів влади на визволених територіях,

і цей період характеризується жорсткою боротьбою органів НКВС із націоналістичним підпіллям, посиленою агентурною роботою серед місцевого населення та новою хвилею репресій. Ідеологічний тиск упродовж 1940–1950 рр. був ще помірним, однак із часом він збільшувався. В повоєнних умовах пропагувалися комуністичні цінності, посилювався контроль за роботою викладачів, збільшилися утиски демократизму, інакомислення, особистої свободи та наукової творчості, нав'язувалися стереотипи радянської моделі виховання молоді тощо.

СТУДЕНТИ Кременецького учительського інституту (та й учні інших навчальних закладів міста) одними з перших потрапили під пильний нагляд органів НКВС і стали жертвами репресій. Почалися масові арешти студентів, які тривали від початку травня до 22 червня 1941 року. Усіх їх звинувачували у ворожій антидержавній діяльності (це було офіційне звинувачення). Траплялися випадки, коли заарештовували майже всю групу студентів. Іван Савович Лук'яненко, викладач інституту 1940–1941 рр., згадував у своїй книжці той «чорний день», коли забрали студентів з аудиторії, зробили їх «ворогами народу» і в кременецькій в'язниці розстріляли майже всіх...

Під час війни учительський інститут було закрито. В перші дні війни під вибухами бомб загинув директор І. Вакула.

15 липня 1944 р., як тільки тернопільська земля була звільнена від коричневих окупантів, було поновлено роботу учительського інституту. Директором його став Уліян Краглик. Умови праці в перші повоєнні роки були надзвичайно важкі, потрібно було створити матеріальну базу, не вистачало підручників, зошитів, папіра... Незважаючи на труднощі, за короткий період 1944–1945 н. р. уже було досягнуто певних успіхів. Контингент студентів становив 194 першокурсники та 16 чоловік другого курсу, а в 1945–1946 н. р. було 248 студентів на першому і 230 на другому курсах. Чисельність студентів збільшувалася щороку, вона становила у 1949–1950 н. р. 435 студентів на стаціонарному відділенні. У 1944 році було відкрито заочний відділ, на якому навчався 271 студент, у 1947–1948 н. р. — 564, а в наступному — 864 студенти.

Станом на 10 жовтня 1945 року в учительському інституті працювало 33 викладачі: доцентів, кандидатів наук у 1945–1947 рр. — один, чоловік, стар-

Рада інституту

ших викладачів працювало 14 осіб, закінчили аспірантуру або склали кандидатський мінімум у 1948 році п'ять осіб, асистентів і викладачів — 18 чоловік.

У липні 1946 р. відбувся перший післявоєнний випуск студентів учительського інституту, які пройшли дворічний курс навчання і склали державні іспити. В школи було скеровано 124 випускники.

1950 року учительський інститут було реорганізовано в педагогічний, де працювало чотири факультети, однак закрили історичний факультет і відкрили фізкультурний.

Навчальний процес організували науково-педагогічні кадри, кількість і якість яких змінювалася з роками: якщо 1951 року в інституті працювало 43 науково-педагогічні працівники (з них семеро доцентів, кандидатів наук), то 1967 року їх було 112 (з них доцентів — 19 осіб).

Викладачі Кременецького державного педагогічного інституту докладали багато зусиль, щоб дати молодим людям освіту, підготувати їх до самостійного життя, до педагогічної діяльності. Своїм ставленням до роботи, проведенням занять, своєю поведінкою вони були взірцем для наслідування. Кожен із них був цікавою людиною і викладачем, про яких можна багато розповідати. Їх поважали, шанували й нині згадують і колишні випускники, і кременчани.

СЕРЕД ВИКЛАДАЧІВ у інституті працювали на кафедрі педагогіки В. Редько, Є. Андрієвська, В. Андрієвський, М. Добротвор, фізико-математичні дисципліни викладали І. Следзінський, Г. Лисенко, О. Лисенко, Ю. Кікець, Г. Захар'їн, Н. Ситнікова, І. Заведюк, М. Лузан.

Також викладачами були Т. Юхновська, Т. Дедю, З. Крайнер, М. Герц, І. Дрозд, Б. Шиян, М. Дробот, М. Жуковський, А. Савченко й інші.

ІНСТИТУТ (1940-1969 рр.)

ституту

ЗА СЛОВАМИ студента 50-х років, кременчанина Бориса Скоропляса, Віктор Андрієвський належав до тих особистостей, які закарбовуються в пам'яті людській назавжди. На сторінках міської газети він поділився спогадами про свого викладача: «Він був високого зросту, широкоплечий, дужий — справжній запорозький козак родом із Полтавщини, чим любив пишатися, кажучи, що в полтавчан — щира українська вдача». Колишній студент писав: «Я вступив до Кременецького педагогічного інституту 1950 року. Це були похмурі дні сталінсько-берієвської дійсності, коли правду грубо топтали, а про історію України справжню, правдиву ніхто не згадував. А на заняттях українського фольклору, які проводив В. Андрієвський, на заняттях української класичної літератури ми, студенти, неначе потрапляли в інший світ. На кожному уроці, як тло до відповідної теми, Віктор Петрович захоплююче, натхненно розкривав нам досі невідомі сторінки правдивої історії України. З яким душевним піднесенням ми ловили кожне його слово. І оживали героїчні сторінки нашої минулої слави — княжої, козацької. Перед кожним з нас прояснювалося питання: «Хто ми, ким, за що закуті?!»

В. Андрієвський зі своїми друзями-колегами любив співати наш національний гімн... Жаль, що він не дожив до 1991 року — до часу проголошення нашої самостійності...»

У 1940—1941 рр. викладачем учительського інституту працював Іван Савович Лук'яненко. Він мав високу освіту: закінчив Харківський і Київський університети. Із перших днів війни перебував у діючій армії, нагороджений орденом та медалями. 30 липня 1942 року він був тяжко поранений у груди і по-

трапив у німецький полон. У 1948 році був заарештований і військовим трибуналом засуджений на 25 років виправно-трудова таборів. Відбув 10 років покарання. 1956 року його було визнано безпідставно засудженим із зняттям судимості. Іван Савович повернувся до педагогічної і літературної праці, став членом Спілки письменників. Іван Савич (таким є його літературний псевдонім) є автором 26 книжок. Його називають патріархом української поезії.

У 1953—1969 рр. у Кременецькому педагогічному інституті працював Іван Павлович Смолій, якого називали всі, хто його знав, глибоко інтелігентною людиною, з високою внутрішньою культурою, великим патріотом своєї Вітчизни, рідної землі, культури українського народу.

ІВАН СМОЛІЙ ЗАКІНЧИВ Львівський університет, одержав у 1954 році науковий ступінь кандидата педагогічних наук (захистив наукову роботу з психології) та працював на кафедрі педагогіки і психології старшим викладачем, завідувачем кафедри, доцентом.

В Івана Павловича була велика бібліотека, яку він почав збирати ще в 20-х роках минулого століття. Ці книги не стояли на полицях, Іван Смолій постійно ними користувався й усе життя дарував свої книжки громадським установам і своїм знайомим.

Викладачем російської мови та літератури працював у Кременецькому інституті з 1944 по 1964 рік Никанор Вишневський. Він навчався у Волинській духовній семінарії, закінчив її повний курс, а пізніше продовжував освіту в історико-філологічному інституті князя Безбородька в Ніжині. 1915 року він одержав звання учителя середніх навчальних закладів, працював у Кременецькій духовній семінарії, в школах, а в 1944-му був прийнятий на роботу в Кременецький учительський інститут на кафедру мовознавства, був завідувачем кафедри...

Кременецький учительський, згодом педагогічний інститут мав достатню базу для організації навчання студентів: приміщення двох великих споруд, двох менших, майстерні, ботанічний сад, оранжереї, спортивні зали, велику бібліотеку з читальними залами.

У різні роки в інституті навчалася різна кількість студентів. У 1968—1969 н. р. на стаціонарному і заочному відділеннях уже було 3302 особи. Близько 8 тис. учителів було підготовлено в Кременецькому учительському та педагогічному інституті за 29 років роботи.

По-різному складалося їхнє життя. Вони працювали вчителями, директорами навчальних закладів, тхось став ученим, займався науковою роботою.

Кременецький студент 1950—1952 рр. Борис Харчук став відомим письменником, лауреатом премії імені Лесі Українки (медаль лауреата зберігається нині в музеї освіти Кременецької обласної

гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка).

У 1954 році після закінчення інституту Леонід Йосипович Шанський залишився працювати на посаді викладача, після аспірантури став кандидатом фізико-технічних наук. Виїхав до Києва, де впродовж 40 років працював в інституті фізики Академії наук України. За великий вклад у розвиток науки і техніки удостоєний звання лауреата Державної премії.

Юрій Савелянович Рамський, уродженець села Шпиколосів Кременецького району, після педагогічного інституту займався науковою роботою, захистився, одержавши науковий ступінь кандидата фізико-математичних наук, згодом доктора наук. Нині працює в Київському національному педагогічному університеті ім. М. Драгоманова.

Євген Андрійович Пасічник — теж випускник педагогічного інституту, згодом доктор філологічних наук, працював професором Київського національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова.

У Кременецькому державному педагогічному інституті навчався Афанасій Ломакович, який нині працює ректором Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка.

А. Ломакович був доцентом у Тернопільському педагогічному інституті, займався не лише викладацькою роботою, а й науковою, отримав наукове звання професора, займав посаду проректора з наукової роботи. 1994 року він очолював Кременецький педагогічний коледж ім. Тараса Шевченка, що 2002 року став гуманітарно-педагогічним інститутом, який має ім'я Тараса Шевченка, а 2014 року — академією. Невгамовна ініціатива, невтомна енергія, творчий пошук ректора сприяють розвитку навчального закладу.

Студентом Кременецького педагогічного інституту був Володимир Кравець, хоч закінчував фізико-математичний факультет 1970 року вже в Тернопільському педагогічному інституті. Він став кандидатом наук і все своє життя пов'язав із тернопільським вишем: був старшим викладачем, доцентом кафедри педагогіки, деканом фізико-математичного факультету, проректором з навчальної роботи. В 1990 році професора В. Кравця обрано ректором Тернопільського педагогічного інституту, який став національним університетом ім. Володимира Гнатюка...

На початку 60-х років у пресі поширюється думка про переведення інституту в Тернопіль. Називалися різні причини. І хто знає, котра з них виявилася найвагомішою, щоб згідно з постановою Ради Міністрів УРСР від 21 липня 1969 р. Кременецький педагогічний інститут було переведено до м. Тернополя.

Валентина ШПАК, старша викладачка КОГПА ім. Тараса Шевченка, членкиня Національної спілки журналістів України.